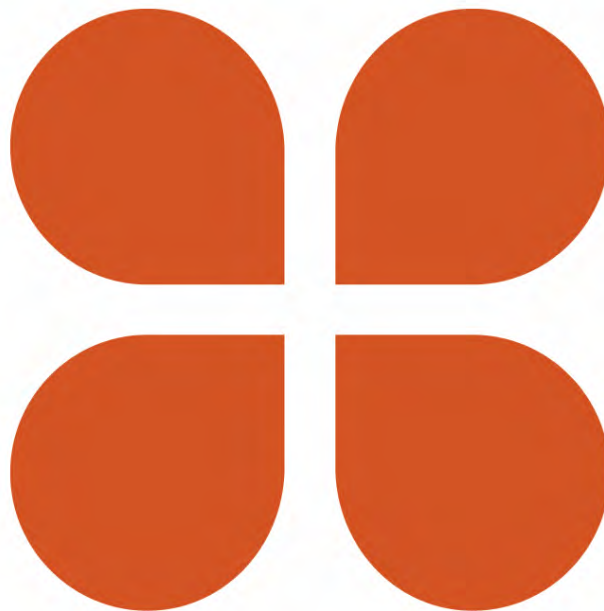

**Klimatanpassning och
energieffektivisering – en
handlingsplan för
kulturhistoriskt värdefull
bebyggelse**

2015–2017

Diarienummer 3.5.1-01380-2014

Riksantikvarieämbetet 2015

Box 1114

621 22 Visby

www.raa.se

registrator@raa.se

Innehåll

Inledning.....	4
Bakgrund	6
Syfte, mål och målgrupp.....	10
Syfte	10
Mål	11
Målgrupp.....	12
Avgränsningar	13
Aktiviteter.....	14
Samverkan och dialog	14
Regler och finansiering	18
FoU – forskning och utveckling.....	22
Uppföljning och utvärdering	26
Genomförande	27
Inledning och bakgrund.....	27
Arbetsmetoder	27
Organisation	28
Kommunikation.....	29

Inledning

”Den globala uppvärmningen och klimatförändringarna, i synnerhet stigande havsnivåer och ökad förekomst av extremt väder, utgör ett hot mot kulturarvet.”¹

Klimatförändringarna är en av vår tids största utmaningar och en mycket högt prioriterad fråga. Förändringarna påverkar redan idag alla människor och samhällsområden. Att klimatförändringarna påverkar även kulturarvet och ger fysiska skador på byggnader och landskap är ett faktum. Därför arbetar Riksantikvarieämbetet (RAÄ) med klimatförändringar och naturkatastrofer. Syftet är att öka kunskapen och beredskapen, så att skador på kulturarvet kan begränsas och helst undvikas.

Riksantikvarieämbetet är en nationell myndighet med ansvar för kulturarvet och särskild för kulturmiljöer. Kulturarvet ska tas till vara och bidra till ett hållbart samhälle med goda livsmiljöer. Det överordnade syftet för myndighetens arbete, inom klimatanpassning och energieffektivisering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, är att undvika eller begränsa skador på bebyggelsen. Myndighetens arbete inom klimat- och energiområdet har de senaste tre åren inriktats på arbete med miljö kvalitetsmålen² respektive arbete med kulturhistoriskt värdefull bebyggelse³. Se även myndighetens arbete inom EU-projektet Co2olBricks.⁴ Därutöver arbetar myndigheten även med naturkatastrofer och risker för

¹ *En integrerad kulturarvsstrategi för Europa*, 2014, EU:s kulturarvsstrategi, s. 16, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0477&from=EN> (2015-06-24).

² Riksantikvarieämbetets bidrag till arbetet med miljömålen. Återrapportering enligt regleringsbrev 2014 och 2015, <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/8174> (2015-03-24).

³ *Klimat- och miljöeffektens påverkan på kulturhistoriskt värdefull bebyggelse*, 2014, Delrapport 1: Klimatscenarier för Sverige- beräkningar från SMHI, <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/7676> (2015-03-24); Delrapport 2: Vilken påverkan får klimatförändringarna?, <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/7677> (2015-03-24); Delrapport 4: Långsamma skadeförlopp – god förvaltning för att förebygga fukt och andra klimatrelaterade skador i byggnader, <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/7678> (2015-03-24), Riksantikvarieämbetet.

⁴ EU-projektet *Climate Change, Cultural Heritage & Energy Efficient Monuments, Co2olBricks*, <http://www.co2olbricks.eu/> (2015-03-24).

kulturmiljön.⁵ Bland annat anordnade myndigheten en FoU-konferens om riskhantering och kulturvård i slutet på 2014.⁶

Under de senaste två åren har arbetet inom myndigheten fortsatt med:

- att förankra och förmedla kunskapen från tidigare arbeten,
- att ta fram ett treårigt tematiskt program och denna handlingsplan,
- att bidra med kunskapsunderlag till SMHI i deras regeringsuppdrag ”Uppdrag att utarbeta underlag till kontrollstation 2015 för anpassning till ett förändrat klimat”.⁷

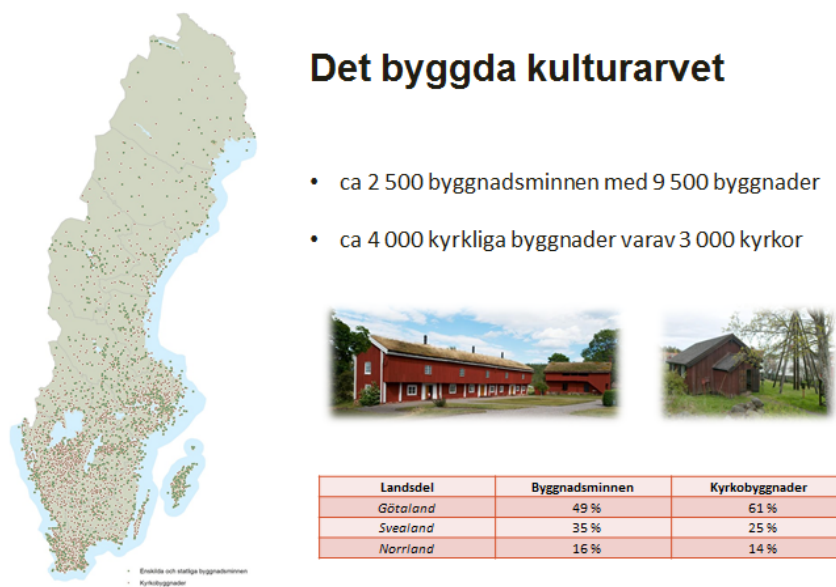

Bild 1. Kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Sverige, 2014.⁸

⁵ RAÄ medverkar i den nationella plattformen för naturkatastrofer som leds av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), <https://www.msb.se/sv/Forebyggande/Naturolyckor/Nationell-plattform/> (2015-03-24).

⁶ <http://www.raa.se/kulturarvet/katastrofberedskap/riskhantering/> (2015-03-24).

⁷ SMHI:s regeringsuppdrag *Uppdrag att utarbeta underlag till kontrollstation 2015 för anpassning till ett förändrat klimat*, M2013/3204/K1, <http://www.regeringen.se/sb/d/16800/a/231195> (2015-03-24). SMHI:s rapportering *Underlag till kontrollstation 2015 för anpassning till ett förändrat klimat*, 2015, <http://www.smhi.se/tema/nationellt-kunskapscentrum-for-klimatanpassning/nyheter-fran-kunskapscentrumet/underlag-till-kontrollstation-2015-for-anpassning-till-ett-forandrat-klimat-1.79820> (2015-03-24).

Bakgrund

Det finns flera styrande riktlinjer m.m. inom EU och på nationell nivå. De mest betydelsefulla inom detta område är:

- *En EU-strategi för klimatanpassning* (2013)⁹
- *En integrerad kulturarvsstrategi för Europa* (2014)¹⁰
- *En sammanhållen klimat- och energipolitik – Klimat*, Regeringens proposition 2008/09:162¹¹
- *Kulturmiljöns mångfald*, Regeringens proposition 2012/13:96¹²
- *Det svenska miljömålssystemet*¹³ Se särskilt följande två mål:

Begränsad klimatpåverkan: ”Halten av växthusgaser i atmosfären ska i enlighet med FN:s ramkonvention för klimatförändringar stabiliseras på en nivå som innebär att människans påverkan på klimatsystemet inte blir farlig. Målet ska uppnås på ett sådant sätt och i en sådan takt att den biologiska mångfalden bevaras, livsmedelsproduktionen säkerställs och andra mål för hållbar utveckling inte äventyras. Sverige har tillsammans med andra länder ett ansvar för att det globala målet kan uppnås”. Ansvarig myndighet är Naturvårdsverket.¹⁴

⁸ Se *Klimat- och miljöeffektens påverkan på kulturhistoriskt värdefull bebyggelse – Delrapport 1: Klimatscenarier för Sverige- beräkningar från SMHI*, 2014, Riksantikvarieämbetet, <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/7676> (2015-03-24).

⁹ *En EU-strategi för klimatanpassning*, 2013, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0216&from=EN> (2015-03-24), Bryssel.

¹⁰ *En integrerad kulturarvsstrategi för Europa*, 2014, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0477&from=EN> (2015-03-24), Bryssel.

¹¹ <http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/27/78/4ce86514.pdf> (2015-03-24).

¹² <http://www.regeringen.se/content/1/c6/21/32/45/47669154.pdf> (2015-03-24).

¹³ Se Naturvårdsverkets webbsida, <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/> (2015-03-24).

¹⁴ <http://www.miljomal.se/sv/Miljomalen/1-Begransad-klimatpaverkan/> (2015-03-24).

God bebyggd miljö: ”Städer, tätorter och annan bebyggd miljö ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden ska tas till vara och utvecklas. Byggnader och anläggningar ska lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas.”¹⁵

Riksantikvarieämbetet redovisar¹⁶ årligen hur myndigheten verkar för att generationsmålet och miljö kvalitetsmålen nås och hur arbetet integreras i genomförandet av myndighetens verksamhet. Myndigheten, som nationell myndighet för kulturarv och specifikt för kulturmiljö, har ansvar att stödja de myndigheter som har ett genomförandeansvar resp. uppföljningsansvar för miljömålen. Kulturmiljön är integrerad i flera av dessa miljömål.

Under våren 2014 presenterade FN:s klimatpanel, IPCC (Intergovernmental Panel of Climate Change), den naturvetenskapliga grunden för förståelsen av klimatsystemet. Detta publicerades i *Fifth Assessment Report (AR5)*.¹⁷ I den svenska översättningen sammanfattas slutsatserna att den globala uppvärmningen fortsätter och att forskningen tydligt visar att den största delen kan knytas till människans aktiviteter.¹⁸

Klimatscenarioer har tagits fram för Sverige och SMHI sammanfattar:¹⁹

”För Sveriges del visar klimatscenarioerna en kraftig framtida temperaturökning. Temperaturökningen leder till lindrigare snö- och isförhållanden vilket i sin tur

¹⁵ <http://www.miljomal.se/sv/Miljomalen/15-God-bebyggd-miljo/> (2015-03-24).

¹⁶ PM Riksantikvarieämbetets bidrag till arbetet med miljömålen. Återrapportering enligt regleringsbrev 2015 (Dnr 1.1.2-599-2014)

¹⁷ *Fifth Assessment Report (AR5)*, IPCC, <https://www.ipcc.ch/report/ar5/> (2015-03-24).

¹⁸ *FN:s klimatpanel: Klimatförändring 2013. Den naturvetenskapliga grunden – Sammanfattning för beslutsfattare*, 2013, Naturvårdsverket, <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/6500/978-91-620-6592-8/> (2015-03-24).

¹⁹ *Om klimatscenarioer* på SMHI:s webbsida, <http://www.smhi.se/kunskapsbanken/klimat/om-klimatscenarioer-1.76789> (2015-03-24).

förstärker temperaturökningen som hos oss därför blir kraftigare på vintern än på sommaren. Uppvärmningen leder också till att vegetationsperioden förlängs.

Vad gäller nederbörden så ökar årsmängderna i Sverige. Detta beror på mer nederbörd på hösten, vintern och våren. Även under sommaren ökar nederbörden men inte lika mycket och i södra delarna av landet finns klimatscenarier som ger mindre mängder. Nederbörden blir intensivare även för sommaren. Längre söderut på den Europeiska kontinenten kan markanta minskningar i sommarnederbörden befaras.

Generellt tyder de framtagna regionala klimatscenarierna på väsentliga förändringar i vårt klimat och därmed för allt det som påverkas av väder och klimat.”

Det svenska samhällets sårbarhet för klimatförändring beror främst på hur mycket klimatet förändras och hur snabbt det sker, men också på hur väl förberett samhället är för att möta förändringen. Åtgärder för klimatanpassning behövs för samhället i stort och för kulturmiljön.²⁰

Man talar vanligtvis om att begränsa (eng. *mitigation*) klimatförändringarna respektive att anpassa (eng. *adaptation*) samhället, bebyggelsen, byggnaden etc. till klimatförändringarna. Exempel på begränsning av klimatförändringarna är att reducera utsläppen av växthusgaser i atmosfären, att byta till förnybara energikällor, att odla mer skog. Exempel på anpassning kan vara att bygga skyddsvallar mot vatten p.g.a. av havsnivåhöjningen eller att planera för tätare underhållsintervall av byggnader. Begränsning kräver ofta beslut som fattas på nationell eller internationell nivå medan anpassning oftast kan genomföras på regional eller lokal nivå.

Den stora utmaningen för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse är förmodligen inte enbart de snabba skadeförloppen utan de som sker under lång tid och som även kan

²⁰ Varför klimatanpassning?, Klimatanpassningsportalen, <http://www.klimatanpassning.se/om-oss/varfor-klimatanpassning-1.7782> (2015-03-24).

vara kumulativa. Där är handlar det ofta om olika form av nedbrytning som leder till skada eller ödeläggelse av bebyggelsen. Förlopp som kan ta år eller decennier innan skadan blir synlig. De snabba förloppen med skred, översvämningar m.m. ger även upphov till skador, men tidsförloppen är så snabba att vi troligen kommer att reagera och vara måna om att värna den bebyggelsen.

Anpassningsåtgärder handlar inte om att genomföra drastiska ombyggnationer eller omfattande restaureringar för att värna kulturhistoriska värden i bebyggelsen. Det viktigaste är att öka beredskapen och arbeta med förbyggande med vård och underhåll. Kostnader för dessa åtgärder är marginella mot att åtgärda skadade tak, murar eller raserade byggnader. Exempel på god förvaltning finns samlat i en rapport från Riksantikvarieämbetet.²¹

Olika typer av kunskapsunderlag efterfrågas av aktörerna. Det som främst efterfrågas är:

- samordnade planeringsunderlag,
- information om på vilket sätt olika typer av kulturmiljöer kan komma att påverkas,
- bedömningar av hur olika delar av landet kan komma att förändras av klimatförändringarna,
- goda exempel, d.v.s. bra förebilder och metoder för hur man kan arbeta med klimatanpassning av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Myndigheten har påbörjat ett arbete att identifiera risker och hot som kan förorsaka nedbrytning och skador på det byggda kulturarvet på grund av klimatförändringar. Skadorna kommer troligen att öka i framtiden. Många skyddade byggnader är hotade och antalet skyddade objekt är stort. De mest hotade objekten bedöms vara byggnader med kulturhistoriska värden men med svagt eller inget lagligt skydd.

²¹ *Klimat- och miljöeffekters påverkan på kulturhistoriskt värdefull bebyggelse – Delrapport 4: Långsamma skadeförlopp – god förvaltning för att förebygga fukt- och andra klimatrelaterade skador i byggnader*, 2014, Riksantikvarieämbetet, <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/7678> (2015-03-24).

Syfte, mål och målgrupp

Denna handlingsplan har tagits fram som en prioriterad deluppgift i myndighetens inriktningsdirektiv och verksamhetsplan. Den prioriterade uppgiften, inom vilken handlingsplanen utgör en del, lyder:

”Utveckla styrmedel och ge vägledning i arbetet med energieffektivisering och klimatpåverkan på kulturhistorisk värdefull bebyggelse i samverkan med kulturmiljöavdelningen.”²²

Syfte

Klimatförändringarna påverkar den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen och det leder till att den blir skadad eller till och med kan ödeläggas. Det handlar om ökad nedbrytning av material och konstruktioner, tekniska skador på byggnader och i värsta fall att byggnader rasar samt att det omgivande landskapet successivt förändras t.ex. växer igen med sly. Vi kommer att få ökad växtlighet, stormfällning, ändrad fauna, ökad förekomst av skadeinsekter och invasiva arter m.m.²³

Skador till följd av klimatförändringarna kan ha olika tidsförlopp, från mycket snabba förlopp till de mer långsiktiga som sträcker sig över många decennier. Brist på ett kulturmiljöperspektiv i samhället, låg beredskap för klimatanpassning av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och begränsade resurser till vård och underhåll kan leda till stora negativa konsekvenser för denna typ av bebyggelse.

Generellt sett finns varierande kunskap och medvetenhet om behovet av klimatanpassning av kulturarvet. Länsstyrelserna gör årligen regionala risk- och sårbarhetsanalyser. Sommaren 2014 slutrapporterade länsstyrelserna arbetet med

²² Riksantikvarieämbetets inriktningsdirektiv (ID) för 2014–2016 respektive ID för 2015–2017. Citatet från den senare.

²³ *Klimaendring og kulturarv i Norden*, 2010, Nordiska ministerrådet, http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/175122/Klimaendringer_og%20kultur_arv_Temanordrapport.pdf?sequence=1 (2015-03-24).

de regionala handlingsplanerna för klimatanpassning och i merparten av dessa planer ingår kulturmiljö som ett område för åtgärder.²⁴

Denna handlingsplanen beskriver vad Riksantikvarieämbetets vill göra och arbetet kräver nära samverkan med andra myndigheter, främst länsstyrelserna och några andra prioriterade myndigheter, och professionella förvaltarna. Handlingsplanen beskriver de mest nödvändiga aktiviteterna som behöver utföras för att öka förutsättningarna för klimatanpassning och energieffektivisering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse fram till och med 2017. En anpassning till ett förändrat klimat kräver ett ökat kunskapsstöd, förbättrad samordning mellan myndigheter, styrmedel som har ett integrerat klimatanpassningsperspektiv och resurser till förvaltningen av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen.

Mål

Övergripande och långsiktigt mål för myndighetens arbete inom området för att skapa effekter i samhället:

Kulturmiljöperspektivet är integrerat i samhällsplaneringen och förvaltningen vad gäller arbetet med att begränsa risker och att anpassa Sverige till ett förändrat klimat.

Delmål som Riksantikvarieämbetet ska ha uppfyllt senast 2017:

- Kunskapen om konsekvenserna för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse utifrån ett förändrat klimat har ökat hos målgruppen. Därmed har förutsättningarna förbättrats för klimatanpassning och energieffektivisering.
- Klimatanpassningsperspektivet har integrerats i styrmedlen ”Vård- och underhållsplaner” (instrument för förvaltning) och KMV-anslaget (statligt bidrag).

²⁴ <http://www.klimatanpassning.se/roller-och-ansvar/vem-har-ansvaret/regionala-handlingsplaner-for-klimatanpassning-1.77455> (2015-03-26).

- Inom myndighetens egna FoU-program har forskning lyfts fram som ett mycket angeläget FoU-område.

Resultat som Riksantikvarieämbetet ska uppfylla genom handlingsplanens aktiviteter senast 2017:

1. Ett *Forum för Klimat och kulturarv – bebyggelse* är etablerat och genomförs årligen.
2. Ett nationellt nätverk *Klimat och kulturarv – bebyggelse* och ett internt myndighetsnätverk finns etablerat och är även aktivt på Kulturvårdsforum (digital mötesplats, <http://www.kulturvardsforum.se/>).
3. Projekt om styrmedlen ”Vård- och underhållsplaner” respektive ”KMV-anslag” har genomförts.
4. Vägledningar och Vårda Väl-blad (faktablad) för klimatanpassning och energieffektivisering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse finns tillgängliga och är kommunicerade. Andra myndigheter och professionella förvaltare känner till dem och har stöd av dem.
5. FoU-resultat från relevant forskning har tillgängliggjorts och kommunicerats till målgruppen och andra strategiskt viktiga aktörer.

Målgrupp

Den prioriterade målgruppen för handlingsplanens aktiviteter är professionella förvaltare (Statens fastighetsverk, Fortifikationsverket, Svenska Kyrkan m.fl.) och länsstyrelserna. Kommunerna är en viktig målgrupp som nås genom Boverket och länsstyrelserna.

Aktiviteter sker i samverkan med andra myndigheter och främst länsstyrelserna, Boverket, Energimyndigheten, Naturvårdsverket, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), Statens fastighetsverk och Nationellt kunskapscentrum för klimatanpassning (leds av SMHI).

Avgränsningar

Området är relativt komplext och spänner över stora kunskapsområden, där det pågår mycket aktivitet. Det finns dessutom många aktörer. Handlingsplanen har därför avgränsats till:

- kulturhistoriskt värdefull bebyggelse²⁵ och närliggande omgivande landskap,
- skador och nedbrytning p.g.a. klimatförändringar, med tyngdpunkt på långsamma förloppen,
- förvaltning d.v.s. vård och underhåll,
- åtgärder (inom energiområdet) för energieffektivisering av byggnader och med betydelse för minskade utsläpp av växthusgaser,
- Sverige (geografiskt område),
- inhämtande av forskningsresultat från EU, men med tyngdpunkt på nordén.

²⁵ Bebyggelse består både av byggnader och direkt omgivande landskap. En byggnad påverkas av dess omgivning, d.v.s. av utomhusklimat, luftföroreningar utomhus och landskap. Den indirekta påverkan som sker på interiörer, föremål m.m. inne i en byggnad behandlas inte i detta arbete.

Aktiviteter

Handlingsplanens aktiviteter är indelade i tre grupper, enligt följande:

Samverkan och dialog

Regler och finansiering

Forskning och utveckling (FoU)

Aktiviteterna har ingen inbördes ordning eller prioritering och kan delvis utföras parallellt.

Samverkan och dialog

För att nå handlingsplanens mål i slutet av 2017 är det viktigt att etablera ett forum och externt nätverk för samverkan och dialog med ett flertal myndigheter och professionella aktörer. Dialogen ska innehålla erfarenhetsutbyte och goda exempel ska lyftas fram för att inspirera och motivera till klimatanpassning. Vissa länsstyrelser har arbetat med klimatanpassning av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse medan andra har arbetat mer med energieffektivisering av byggnader. Det finns mycket att lära av varandra²⁶ och framförallt genom att bjuda in andra professioner än byggnads- och bebyggelseantikvarier till forumet och nätverket.

²⁶ Se t.ex. länsstyrelsernas Energi- och Klimatsamordning, <http://projektwebbar.lansstyrelsen.se/energi/Sv/Pages/default.aspx> (2015-03-24).

Riksantikvarieämbetet kan även bidra med att ge nationell överblick och viss samordning. Myndigheten har även goda erfarenheter av att arrangera forum för samverkan och dialog.²⁷

Ett antal regionala workshoppar och seminarier kommer att utföras som aktiviteter inom handlingsplanen under tiden 2015–2017. Genom dessa förväntas kunskapen hos målgruppen öka och därmed förbättras förutsättningarna för klimatanpassning av och energieffektivisering i kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Genom att Riksantikvarieämbetet deltar i ett antal strategiskt viktiga arrangemang som anordnas av andra kan kunskap och resultat inhämtas samt tvärdisciplinära kontakter knyts med föreläsare, experter m.fl. till nytta för handlingsplanens aktiviteter.

Genom att etablera och leda ett nationellt externt nätverk *Klimat och kulturarv – bebyggelse* och ett internt myndighetsnätverk kan ny kunskap inhämtas, erfarenhet utbytas och råd m.m. kommuniceras. Det externa nätverket ska även vara digitalt och finnas på Kulturvårdsforum. Det möjliggör i sin tur en kontinuerlig kontakt mellan aktörerna. Både det externa och interna nätverket kommer även att bidra till att handlingsplanens aktiviteter förankras och samordnas på ett resurseffektivt sätt.

Möte med länsstyrelserna och RAÄ 2014.

²⁷ Se t.ex. Samlingsforum, <http://www.raa.se/samlingsforum/>, och Färgforum, <http://www.raa.se/fargforum> (2015-03-24).

Nr	Aktivitet	Ansvar	Deltagande	Genomförande
1	Utveckla och anordna regionala workshoppar om energieffektivisering.	RAÄ	Urval av regionala aktörer och särskilt medarbetare på länsstyrelser, läns museer och kommuner.	2015–2017 1–3 st./år
2	Anordna ett årligt <i>Forum för Klimat och kulturarv – bebyggelse</i> med olika teman.	RAÄ	Professionella förvaltare, länsstyrelser och läns museer m.fl.	2015–2017 1 st./år
3	Dialogmöten med strategiskt viktiga aktörer. Delta i ett urval av andras arrangemang.	RAÄ	Urval av myndigheter, organisationer, universitet m.fl.	2015–2017 behovsstyrt
4	Arbeta i ett internt nätverk på myndigheten.	RAÄ	2–3 avdelningar inom RAÄ.	2015–2017
5	Delta i de två redan befintliga nationella nätverken och eventuellt i ytterligare nationella nätverk.	RAÄ	Myndigheter, organisationer och universitet.	2015–2017
6	Driva det externa nätverket <i>Klimat och kulturarv – bebyggelse</i> .	RAÄ	Öppet för kulturmiljöområdets aktörer och andra professionella aktörer.	2015–2017

Förtydligande av aktiviteterna:

1. Utveckla ett kunskapspaket om energieffektivisering och förmedla det på regionala workshoppar under åren 2015–2017. Det baserat främst på Riksantikvarieämbetets (RAÄ) arbeten, se relevanta rapporter och Vård Vål-blad i Samla (RAÄ:s webbaserade öppna arkiv, <http://samla.raa.se/>). I kunskapspaketet ska relevant kunskap från andra myndigheter m.fl. ingå eller hänvisas till t.ex. Boverkets utbildning ”PBL Kompetens”.
2. *Forumet för Klimat och kulturarv – bebyggelse* initierades 2014 och anordnas årligen 2015–2017 som en konferens med olika tema inom området. Målgrupp är i första hand professionella förvaltare, länsstyrelsernas kulturmiljöhandläggare och klimatsamordnare samt bebyggelse-/byggnadsantikvarier på läns museer. Även kommuner kommer att bjudas in bland andra klimatsamordnare. En referensgrupp utses för forumet med syfte att ge råd till utformningen av det årliga programmet. Representanter tillsätts från förslagsvis Boverket, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), SMHI och länsstyrelserna.
3. Dialogmöten, med syfte att utbyta kunskap och erfarenheter, anordnas med ett urval av andra myndigheter, organisationer och universitet. Förslagsvis kommer handläggare, forskare och enhetschefer m.fl. mötas från bland andra Boverket, Statens fastighetsverk, Energimyndigheten, Länsstyrelserna och Uppsala universitet Campus Gotland. Riksantikvarieämbetet kommer att delta och medverka på ett antal, för handlingsplanens genomförande strategiskt viktiga, seminarier, workshoppar och konferenser som anordnas av andra.
4. Driva ett internt myndighetsnätverk med 2–3 avdelningar. Målet är att öka kunskapen och samarbetet samt förankra av frågor inom området *Klimat och kulturarv – bebyggelse*.
5. Många myndigheter, inklusive RAÄ, deltar sedan flera år i följande befintliga nationella nätverk:
 - Klimatanpassningsportalen (SMHI leder).
 - Nationell plattform för arbete med naturolyckor (MSB leder).
 Identifiera andra nätverk i Sverige som är relevanta att delta i. Deltagande i ytterligare nätverk ska motiveras med att det starkt bidrar till att nå målen för handlingsplanen.
6. Driva ett externt nätverk som är stödande till det årliga *Forum för klimat och kulturarv – bebyggelse*. Nätverket föreslås även ingå som en grupp i den digitala mötesplatsen Kulturvårdsforum, <http://www.kulturvardsforum.se/>. Därigenom erhålls en kontinuerlig och bred kontaktyta med myndigheter och aktörer under året.

Regler och finansiering

”Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla.” Så inleds Kulturmiljölagen (KML) (SFS nr 1988:950) som är den central lagen för kulturmiljövården. Lagen innehåller bland annat bestämmelser för skydd av värdefulla byggnader och kyrkliga kulturminnen. Det är länsstyrelserna som har ansvar för det statliga kulturmiljöarbetet i respektive län och Riksantikvarieämbetet har överinseende över kulturmiljöarbetet i landet. Bestämmelser om kulturmiljön finns också bland annat i miljöbalken, plan- och byggnadslagen (PBL) och skogsvårdslagen. Plan- och bygglagen reglerar bland annat användning av markområden och hur den byggda miljön ska bevaras och utvecklas. Vissa bestämmelser i KML och PBL är särskilt viktiga för handlingsplanens genomförande. Vissa aktörer bedöms även vara särskilt viktiga för genomförandet och det är länsstyrelser, kommuner och Boverket.

Samhällets arbete med att ställa om till ett förändrat klimat kräver åtgärder och att de sker i samverkan. Genom att anpassa och utveckla styrmedel för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse kan troligen skador på grund av klimatförändringar begränsas och undvikas.

Klimatförändringarna kommer att kräva kortare tidsintervaller för tillsyn, drifts- och underhållsåtgärder av bebyggelsen. På en FoU-workshop om varsam energieffektivisering som Riksantikvarieämbetet och Uppsala universitet anordnade 2014 konstaterades behovet av ökade och förebyggande förvaltningsinsatser. Långsiktiga vård- och underhållsplaner för byggnader med kulturhistoriska värden är ett viktigt styrmedel i detta arbete med klimatanpassning.²⁸

²⁸ Varsam energieffektivisering II – Seminarium om energieffektivisering i kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, Visby 5 maj 2014, Riksantikvarieämbetet <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/7868> (2015-03-25).

Styrmedel kan indelas i följande kategorier:

1. Ekonomiska styrmedel
t.ex. koldioxidskatt, ROT-avdrag, Kyrkoantikvarisk ersättning (KAE), Kulturmiljövårdsanslag (KMV).
2. Administrativa styrmedel
t.ex. byggregler, standarder, vägledningar, metoder, handlingsplaner.
3. Information styrmedel
t.ex. rådgivning, handbok, informationsbroschyr, faktablad.
4. Forskning och utveckling (FoU) styrmedel
t.ex. forskningsstöd som ger ny kunskap, demonstrationsanläggningar, teknikupphandling.

Exempel på styrmedel från Riksantikvarieämbetet: Vägledning för tillämpning av Kulturmiljölagen: Byggnadsminnen – Taxeringsregler, försäkring och bidrag, FoU-program 2012–2016 för kulturmiljöområdet, samt ett exempel på ett Vårda Väl-blad (faktablad).

Nr	Aktivitet	Ansvar	Samverkande	Genomförande
7	Analysera och utvärdera egna styrmedel i syfte att förbättra dem.	RAÄ	Andra myndigheter och aktörer	2016–2017 förstudie/ projekt
8	Dialog med andra myndigheter om deras styrmedel.	RAÄ	Andra myndigheter och aktörer	2015–2017
9	Vägleda länsstyrelserna i arbetet med att integrera kulturmiljöperspektivet i klimat-handlingsplaner.	RAÄ	Länsstyrelser	2015–2017 behovsstyrt
10	Informera om relevant info från myndighetens EU-bevakning.	RAÄ	RAÄ Kulturmiljöområdets aktörer	2015–2017 behovsstyrt

Förtydligande av aktiviteterna:

7. RAÄ:s befintliga styrmedel analyseras och utvärderas med avseende på hur klimatanpassning och energieffektivisering ingår och hanteras vad gäller den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen. Målet är att identifiera luckor s.k. gap och målkonflikter samt förbättra dessa styrmedel. Förslaget är också att bjuda in andra myndigheter för samverkan.

Exempel på styrmedel som RAÄ ansvarar för:

- Kulturmiljövårdsanslaget, (KMV).
- ”Vård- och underhållsplaner”.
- Vårda Väl-blad (faktablad kring kulturmiljövård).
- Vägledning.

8. RAÄ bör i dialog föra en diskussion med andra myndigheter, på vilket sätt deras styrmedel beaktar och hanterar klimatanpassning och energieffektivisering vad gäller kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Målet är att identifiera luckor s.k. gap, oklarheter vad gäller begrepp och målkonflikter samt att ge förslag till förbättringar av dessa styrmedel. Exempel på styrmedel som Boverket ansvarar för är bland annat ”PBL Kompetens”. Det styrmedelet innehåller information och utbildningar till länsstyrelser och kommuner. RAÄ har ett bra samarbete med Boverket och ges möjlighet att tillföra kompetens om kulturmiljövård. RAÄ kan även vägleda andra myndigheter genom att svara på remisser och delta i möten och seminarier

9. RAÄ kan även vägleda länsstyrelserna genom att skapa en överblick över länens arbete med klimatanpassning och energieffektivisering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Denna översikt kan inspirera till lärande och förbättringsåtgärder.

10. EU-bevakning. Den sker bland annat av nätverket EHLF (European Heritage Legal Forum) och RAÄ utgör den svenska noden (internt nätverk för EU- och internationella frågor). RAÄ avser att bevaka och informera om vad som är på gång inom detta område.

FoU – forskning och utveckling

Forskning och utveckling (FoU) om klimatanpassning av och energieffektivisering i kulturhistoriskt värdefull bebyggelse är en mycket angelägen uppgift. Det gäller särskilt forskning om styrmedel och eventuella målkonflikter samt metod- och kunskapsuppbyggnad för förvaltning.

I RAÄ:s FoU-program 2012–2016 för kulturmiljöområdet (med ett anslag om ca 15 Mkr årligen) lyfts detta fram bland annat genom att belysa vikten av att studera klimatfaktorer, miljöpåverkan och att bygga upp katastrofberedskap.²⁹

Även inom JPI-programmet (Joint Programming Initiative) inom EU framhålls kulturarv och klimatförändringar. *JPI on Cultural Heritage and Global Change* är ett av de så kallade första vågens JPI:er och behandlar kulturarvsområdets framtidsfrågor. Joint Programming finns också för områden såsom *More*

Webbsidan för EU-projektet Climate for Culture, <http://www.climateforculture.eu/>.

²⁹ <http://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/fou-forskning-utveckling/forskningsprogram/> (2015-03-25).

years, better life – hälsa, åldrande befolkning m.m., *Agriculture, Food security and Climate change, Urban Europe* m.m. Hur dessa JPI-samarbeten ser ut organisatorisk och hur långt de kommit i processen varierar.³⁰

Energimyndigheten gör nu för tredje gången en satsning på kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Detta genom att finansiera forskning inom ”Spara och Bevara”-programmet med ytterligare 40 miljoner kronor och det visar på hur angeläget området är.³¹ Denna gång är inriktningen på energieffektivisering i de större bestånden av något modernare byggnader med betydande kulturvärden, såväl bostäder som lokaler. Därmed kommer Energimyndigheten att sedan 2007 och fram till 2016 finansierat tvärvetenskaplig forskning med 120 miljon kronor inom området energieffektivisering i kulturhistoriskt värdefulla byggnader.

FoU-projekt inom Spara & Bevara: Klimatmätningar på Skokloster utförs av Uppsala universitet och Göteborgs universitet. Foto: Helen Simonsson.

³⁰ <http://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/fou-forskning-utveckling/jpi-joint-programming-initiative/> (2015-03-25).

³¹ <http://www.energimyndigheten.se/> respektive <http://www.sparaochbevara.se/> (2015-03-25).

Nr	Aktivitet	Ansvar	Samverkande	Genomförande
11	Sammanställa, tillgängliggöra och kommunicera svenska forskningsresultat <ul style="list-style-type: none"> • på RAÄ:s webb • i Samla d.v.s. RAÄ:s öppna arkiv • på relevanta arrangemang (forumet m.fl.) 	RAÄ	Energimyndigheten, SMHI, Formas, UU, LTH m.fl.	2015–2017
12	Lyfta fram särskilt angelägna forskningsbehov i myndighetens FoU-program och intressera andra FoU-finansiärer.	RAÄ	Andra finansiärer	2015–2017
13	Följa och aktivt bidra till bildande av ett nationellt kompetenscentrum, se avrapportering SMHI:s regeringsuppdrag.	RAÄ	SMHI	2015, ev. preliminärt
14	Förbättra kunskapsunderlag.	RAÄ	Vissa myndigheter och aktörer	2016-2017

Förtydligande av aktiviteterna:

11. Inhämta forskningsresultat och information (vem gör vad, var pågår forskning) samt sammanfatta detta på ett enkelt och tillgängligt sätt. Lämpligen publiceras informationen och länkar på RAÄ:s webbsidor och i Samla, d.v.s. RAÄ:s öppna arkiv. Kommunikation av de sammanfattande resultaten sker inom de relevanta aktiviteterna i handlingsplanen t.ex. Forumet.
12. Lyfta fram särskilt angelägna FoU-behov i syfte att intressera dels RAÄ dels andra finansierare. Syftet är uppmärksamma på forskningsbehov om klimat- och energiaspekterna i kulturhistoriskt värdefull bebyggelse
13. SMHI har, i februari 2015, överlämnat rapporten för regeringsuppdraget ”att utarbeta underlag till kontrollstation 2015 för anpassning till ett förändrat klimat” till regeringen. I uppdraget föreslås åtgärder som berör RAÄ. Det arbetet behöver under 2015 följas av RAÄ och sedan aktivt bidra från 2016. (Preliminär aktivitet).
14. Förbättring och utveckling av kunskapsunderlag omfattar t.ex. dataunderlag, informationskällor och metoder för klimatscenarier och riskbedömningar. Förslaget är att RAÄ utför en förstudie under 2016, där minst två avdelningar (Informations- och Kulturvårdsavdelningen) deltar och bland annat utarbetar ett förslag till ett större utvecklingsprojekt. Dialog kommer att föras med några myndigheter och aktörer.

Exempel på pågående projekt där förbättrat kunskapsunderlag efterfrågas är:

- ”Kulturarv och klimatförändringar i Västra Götaland” i samverkan mellan Länsstyrelsen och Västarvet samt RAÄ
- ”Kulturmiljö och översvämning till följd av ett förändrat klimat” i Blekinge län.

Uppföljning och utvärdering

Uppföljning av handlingsplanen om klimatanpassning av och energieffektivisering i kulturhistoriskt värdefull bebyggelse utförs dels under handlingsplanens genomförande dels efter att handlingsplanen slutförts. Metod för uppföljning respektive utvärdering beskrivs senare och handlingsplanen kompletteras med dessa metoder. De relateras till de mål (effektmål, delmål respektive resultatmål) som formulerats i handlingsplanen.

Resultat av uppföljning presenteras på det sista *Forum för Klimat och kulturarv – bebyggelse* (2017) och även förslagsvis på RAÄ:s Höstmöte 2017.

Genomförande

Inledning och bakgrund

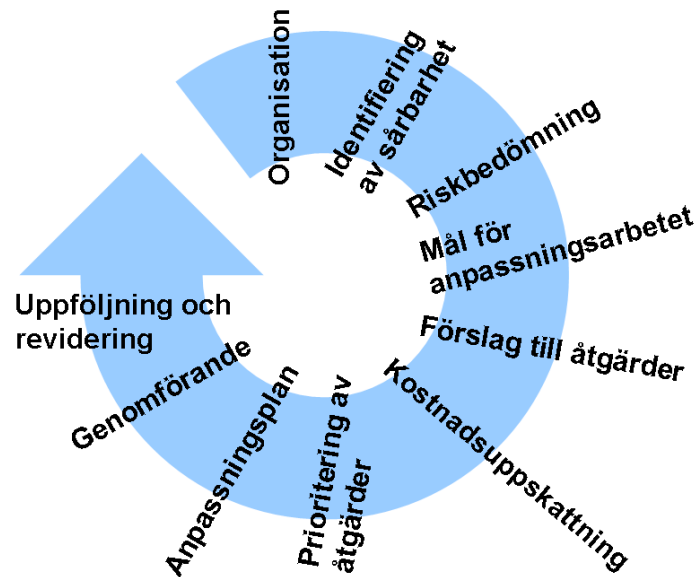
Handlingsplanen har tagits fram under 2014–2015 av Kulturvårdsavdelningen, RAÄ. Representanter från Kulturvårds- och Kulturmiljöavdelningarna har ingått i styr- och projektgruppen. En intern och en extern referensgrupp har dessutom följt arbetet. Den externa referensgruppen har bestått av representanter från:

- Länsstyrelserna
- SMHI
- Boverket
- Statens fastighetsverk
- Svenska kyrkan
- Energimyndigheten
- Uppsala universitet Campus Gotland.

Arbetsmetoder

Klimatanpassning och energieffektivisering är ett komplext område. Processen för att ta fram en plan för anpassning bör vara en tvärsektoriell process. Se figur 1 med förslag på process för att ta fram en klimatanpassningsplan.³²

³² <http://www.klimatanpassning.se/> (2015-03-25).

Figur 1. En vägledning i tio steg för att ta fram en anpassningsplan.³³

Organisation

Handlingsplanen baseras främst på ett internt arbete inom RAÄ, men kräver ett nära samarbete mellan RAÄ och andra myndigheter och professionella aktörer.

Kulturvårdsavdelningen, RAÄ, föreslås svara för samordning av aktiviteterna. Arbetet ska ske i samarbete med flera avdelningar inom myndigheten.

En styrgrupp föreslås tillsättas och representeras av ett urval av myndighetens egna avdelningar.

Representanter från andra myndigheter och aktörer utgör referensgrupp och tillfrågas från det externa nätverk *Klimatet och kulturarv – bebyggelse* som bildas.

³³ <http://www.klimatanpassning.se/atgarder/planera-for-anpassning/anpassningsplan-1.5916> (2015-03-25).

Kommunikation

Kommunikation om vad som pågår och resultat från aktiviteterna är en viktig del av arbetet med handlingsplanen.

Målet med kommunikationen är att målgruppen får ökad insikt om klimatförändringar och påverkan på kulturarvet samt kunskap om klimatanpassning av och energieffektivisering i kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Kommunikationen ska:

- stödja *Forumet för Klimat och kulturarv – bebyggelse* och nätverket
- tillgängliggöra information om handlingsplanen
- kommunicera resultat från aktiviteterna i handlingsplanen.

I projektet ska det ingå att utarbeta en kommunikationsplan med

Gemensamma budskap ska formuleras.

I kommunikationsplanen ingår att kartlägga kanaler för kommunikation av informationen och resultaten. Exempel på kanaler är:

- *Forumet för Klimat och kulturarv – bebyggelse*
- workshoppar och möten som genomförs inom handlingsplanen
- RAÄ:s nyhetsbrev och hemsida samt sociala medier
- Klimatanpassningsportalen
- Boverkets ”PBL Kompetens”³⁴
- Kulturmiljöforum (länsstyrelserna)
- Energimyndighetens hemsida
- FoU-programmet ”Spara och Bevara” hemsida.

³⁴ <http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/uppdrag/kompetensinsatser-kring-plan--och-bygglagen/> (2015-03-25).